

به نام خدا

فرهنگ لغات و اصطلاحات تاریخ و تمدن اسلام تا سال ۳۳۴ ق

عباسعلی محبّی فر

محبی فر، عباسعلی، ۱۳۵۸ -
فرهنگ لغات و اصطلاحات تاریخ و تمدن اسلام (تا سال ۳۳۴ ق.) / تألیف عباسعلی محبی فر.
مشهد: خانه آبی، ۱۳۹۴.
۳۶۰ ص.
۹۷۸۶۰۰۵۷۶۳۱۱۹ ریال: ۳۰۰۰۰

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور
مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
شابک
وضعیت فهرست نویسی
یادداشت
موضوع
موضوع
موضوع
رده بندی کنگره
رده بندی دیویی
شماره کتابشناسی ملی

فیبا
کتابنامه
تاریخ -- واژه‌نامه‌ها
تاریخ -- واژه‌نامه‌ها -- فارسی
تمدن -- تاریخ -- واژه‌نامه‌ها
D۹/م۳ف۴ ۱۳۹۴
۹۰۳
۴۰۵۵۳۹۰



عباسعلی محبی فر
**فرهنگ لغات و اصطلاحات تاریخ
و تمدن اسلام تا سال ۳۳۴ ق**

چاپ اول: ۱۳۹۴
شمارگان: ۱۰۰۰
قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان
حق چاپ محفوظ است

شابک ۹-۱۱-۵۷۶۳-۵۷۶۳-۶۰۰-۹۷۸

مشهد: ۰۵۱۳۸۶۸۲۰۲۶ - ۰۹۱۵۵۱۲۴۶۲۱

a_mohebfar@pnu.ac.ir

تلفن پخش: ۰۵۱۴۵۶۲۵۲۹۶

پیشگفتار

تاریخ اسلام و بررسی و مطالعه آن در شرایط کنونی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، به نحوی که نه تنها پژوهشگران و دانشجویان زیادی را به خود مشغول ساخته است، بلکه بسیاری از مردم عادی نیز همواره با مفاهیم آن سروکار دارند. از طرفی برای فهم درست از شرایط هر دوره تاریخی، آشنایی با لغت‌ها و اصطلاح‌های آن دوره ضروریست. این آشنایی چنان تصویرروشنی از فرهنگ، آداب فردی و اجتماعی، شرایط اقتصادی و سیاسی، اندیشه‌ها و باورها و رسوم و حتی شرایط اقلیمی یک برهه تاریخی به دست می‌دهد، که رسیدن به آن برای هر پژوهشگری نیازمند سال‌ها مطالعه است. بدیهی است که هر رخداد تاریخی بر بستری از شرایط اجتماعی سیاسی فرهنگی و اقتصادی شکل می‌گیرد و پژوهشگر بدون شناخت این شرایط هرگز به تحلیل درستی از چگونگی آن رخداد نخواهند رسید. از این رو می‌توان گفت این گونه پژوهش‌ها درباره لغت‌ها و اصطلاح‌های دوره‌های مختلف تاریخی و گردآوری نتایج آن در یک جا از نیازهای پایه‌ای در تحقیق‌های تاریخی است. در مطالعه منابع مختلف تاریخ اسلام، ما با لغت‌ها و اصطلاح‌های خاصی روبه‌رو می‌شویم که دریافت مضمون و مفهوم آن برای دانشجویان و حتی متخصصان این حوزه مشکل است و چه بسا آشنا نبودن با آن‌ها برداشت‌های متفاوت و متناقضی از یک متن تاریخی را به همراه داشته باشد. این موضوع از مدت‌ها قبل ذهن بنده را به خود مشغول کرده بود تا این که بر آن شدم در حد توان و بضاعت خود و در قدم اول، لغت‌ها و اصطلاح‌های دوره‌ای مشخص از تاریخ اسلام، یعنی از عصر جاهلیت (۲۰۰-۱۵۰ سال قبل از اسلام) تا سال ۳۳۴ ق. (آغاز دوره سوم خلافت عباسی) را مطالعه و گردآوری کنم.

بنابراین یکی از ویژگی‌های این اثر اختصاص آن به دوره تاریخی خاص است، زیرا چنان که گفته آمد، بی‌توجهی به زمان استفاده از لغت‌ها برای پژوهشگر تاریخ اسلام، باعث دست نیافتن به مفهوم

درست و سر در گمی است.

در این اثر در پایان توضیح‌های هر لغت و اصطلاحی منبع مورد استفاده ذکر شده است. ویژگی مهم دیگر پرداختن به همه موضوع‌های دوره زمانی مورد بحث است. این ویژگی در هیچ یک از فرهنگ‌نامه‌های قبلی دیده نمی‌شود. به یقین فرهنگ‌نامه‌ها و آثار بزرگ و گران قدری در رابطه با تاریخ اسلام نگارش یافته است که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به اثر گران سنگ فرهنگ اعلام تاریخ اسلام نوشته سید غلامرضا تهامی اشاره نمود، اما این اثر و آثار دیگری از این دست فقط در یک موضوع تخصصی نگارش یافته‌اند و دانشجوی تاریخ اسلام را از مراجعه به منابع دیگری نیاز نمی‌کنند. در فرهنگ حاضر به نام اشخاص، مکان‌های جغرافیایی، اوزان و مقادیر، دوااین، اصطلاح‌های رایج در میان عرب جاهلی، لقب‌ها و کنیه‌ها، ایام و قیام‌های مهم، جنگ‌ها و غزوه‌ها، پیمان‌ها، فرقه‌ها و مذهب‌ها پرداخته شده است.

در عین حال باید گفت مقصود این نیست که همه موضوع‌ها به ویژه در زمینه فرقه‌ها و مذهب‌های اسلامی در دوره زمانی مورد بحث ذکر شده و موردی از قلم نیفتاده است، بلکه سعی شده است به آن دسته از فرقه‌های مذهبی پرداخته شود که در بیش تر کتاب‌های معروف و دست اول تاریخ اسلام مانند تاریخ طبری، تاریخ کامل ابن اثیر، تاریخ یعقوبی، مروج الذهب مسعودی و کتاب‌های متأخر مورد بحث بوده است.

روش گردآوری مطالب در این اثر کتابخانه‌ای بوده و گردآورنده سعی نموده است با مطالعه منابع و کتاب‌های قدیم تاریخ اسلام و نیز کتاب‌های تحقیقی جدید مطالبی مفید را تدوین و به علاقه‌مندان به پژوهش در تاریخ اسلام ارائه نماید.

منابع این تألیف به دو دسته: منابع دست اول و منابع تحقیقی جدید تقسیم می‌شوند که هر کدام در نوع خود مهم هستند.

الف: منابع دست اول: در این قسمت می‌توانیم کتاب‌های زیر را نام ببریم.

۱- تاریخ طبری تألیف محمد بن جریر طبری که به دلیل شمولیت کمابیش تمامی این دوره، مطالب

مفیدی را ارائه کرده و در مورد بسیاری از رخدادها، جنگ‌ها و وقایع سخن رانده است.

۲- تاریخ کامل ابن اثیر که در مطالب مربوط به ایام العرب و رخدادهای پیش از اسلام از آن استفاده

شده است.

۳- کتاب مروج الذهب مسعودی نیز اطلاعات مهمی در باره جغرافیای ممالک، اقلیم‌ها و رسم‌های

عرب جاهلی به دست داده است.

۴- تاریخ یعقوبی، اخبار الطوال دینوری، سیره النبویه ابن هشام، التنبیه والاشراف مسعودی و مقدمه ابن خلدون نیز کتاب‌هایی بوده‌اند که بسیار مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

ب: کتاب‌ها و پژوهش‌های جدید

۱- از مهم‌ترین کتاب‌های مورد استفاده که در باره مسائل مالی به ویژه اوزان و مقادیر اطلاعات بسیار گران‌قیمتی دارد خراج و نظامهای مالی دولتهای اسلامی، تألیف نظام‌الدین‌الریس می‌باشد.

۲- تاریخ عرب قبل از اسلام، تألیف دکتر عبدالعزیز سالم، تاریخ صدر اسلام (عصر نبوت) دکتر زرگری نژاد، تاریخ اسلام از میلاد پیامبر تا سال ۴۱ ق. تألیف علی اصغر قائدان، تاریخ پیامبر اسلام دکتر آیتی نیز کتاب‌هایی هستند که بارها مورد استفاده این اثر قرار گرفته‌اند و بسیاری از کتاب‌های دیگر.

منابع و مأخذ پایان کتاب تنها بخشی از آثاری است که توسط گردآورنده ثبت گردیده و چه بسیار منابعی که علی‌رغم مطالعه آن‌ها، به دلیل آن‌که لغت‌ها و اصطلاح‌های آن‌ها از منابع دیگر استخراج شده بود، نیازی به ذکر آن‌ها دیده نشده است. اگر بنا بود به طریق دیگر کتاب‌ها و مقاله‌ها، یک موضوع به چند منبع ارجاع داده شود، تعداد منابع به چندین برابر افزایش می‌یافت و این باعث پیچیدگی بیش‌تر می‌گردید. در عین حال اگر تعاریف در مورد یک لغت متفاوت بوده است، سعی شده نظر همه آن‌ها با ذکر مأخذ بیاید.

در گردآوری این اثر تلاش شده از ارائه نظر و داوری در خصوص مدخل خودداری و فقط به انعکاس مطالب منبع مورد استفاده بسنده شود تا از بروز هرگونه اشتباهی جلوگیری گردد. به همین دلیل است که گاه برای یک عبارت معنی‌های متفاوت آمده و ممکن است خواننده تصور کند یکی از توضیح‌ها صحیح نبوده و یا می‌تواند به گونه‌ای دیگر هم تفسیر و بیان شود.

نکته دیگر این‌که عبارت‌های کلی نظیر: جنگ، قیام، سریه و... که شامل جنگ‌های مختلف، سرایا و غزوه‌های پیامبر و مواردی دیگر از این قبیل است را باید ذیل عبارت کلی جستجو کرد، اگرچه برخی نیز به صورت جداگانه آمده‌اند، مثل جنگ اجنادین که در حرف «ج» ذکر شده یا جنگ یمامه، جنگ یرموک، جنگ ذی قار، سریه زیدبن حارثه، سریه ابن عتیک و... که سبب آن اشتهار بیش‌تر لغت مذکور در بین اهل تاریخ است.

نگارنده امیدوار است این اثر مورد عنایت پژوهندگان حوزه تاریخ اسلام قرار گیرد و اظهار نظر و نقد این عزیزان بتواند در رفع کاستی‌ها و کامل شدن آن راه‌نما باشد.